

ЎҚУВЧИЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИХАТЛАРИ

Ахмедова Насиба

ЖДПИ катта ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақола бугунги куннинг долзарб мавзуларидан бўлиб, ўқувчи ёшларни касбга йўналтиришнинг психологик жиҳатлари масалаларига қаратилган. Касбларни онгли равишда танлашга тайёрлаш масалаларига боғлаб ёритилган.

Таянч сўзлар: Касб, ахлоқий, масъулият, қатъият, ирода, жасорат, меҳр-мурувват, касбий тайёрлик, тарбия жараёни.

Аннотация: Данная статья - одна из актуальных тем сегодняшнего дня, психологические аспекты профориентации студентов. Вопросы. Он занимается вопросами подготовки к осознанному выбору профессии.

Ключевые слова: профессионализм, этика, ответственность, целеустремленность, воля, смелость, доброта, профессиональная подготовка, учебный процесс.

Resume: This article is one of the topical topics of today, the psychological aspects of vocational guidance of students. Questions. He deals with issues of preparation for an informed choice of a profession.

Key words: professionalism, ethics, responsibility, dedication, will, courage, kindness, professional training, educational process.

Мустақиллик йилларида таълим соҳасида амалга оширилаётган туб ислохотларнинг натижалари тайёрланаётган касбларнинг сифати, билими, малакаси, маънавий-интеллектуал савиясида яққол намоён бўлмоқда.

Ҳозирги фан техника ва ижтимоий тараққиёт шароитида ёш авлодни жамият барпо этишда фаол қатнашишга тайёрлаши лозим бўлган мактабнинг роли ҳар қачонгидан кўра ўсди. Шу муносабат билан ўқувчиларга илм фан асосларининг мустаҳкам билимларни сингдириш, уларда юксак онглиликни тарбиялаш, умуминсоний ахлоқийликни шакллантириш, ёш авлодни турмушга ва меҳнатга, ижтимоий зарур касбларни онгли равишда танлашга тайёрлаш таълим ва тарбиянинг ҳамма босқичларида ҳозирги мактабларнинг вазифасидир.

Шу ўринда педагогика фанидан изоҳли луғатларда қисқача касб тушунчаси ва унга бевосита алоқадор бир неча тушунчаларга таъриф бериб ўтаемиз.

Касб-маҳсус тайёргарлик ва иш тажрибаси натижасида маълум бир соҳада касбий фаолиятни амалга ошириш учун назарий билимлар мажмуасини, амалий кўникма ва малакаларни эгаллаган, унга жисмоний имконият, ақлий қобилият ва юридик ҳуқуқларни таъминловчи инсоний меҳнат фаолиятининг тури.

Касб-кишининг меҳнат фаолияти, доимий машғулот тури, иш турини малакали бажаришга имкон берадиган билим, маҳорат, тажрибани талаб этади. Касблар ичида меҳнат фаолиятининг энг тор соҳаси ажралиб турадиган ихтисосликлар бор. Масалан, шифокор касбига жарроҳ, офтальмолог, невролог, дерматолог ва бошқалар. Касб, одатда шахснинг асосий тирикчилик манбаи ҳисобланади.

Касбни тўғри танлаш-инсон турмушида муҳим қадамдир, ёш авлоднинг бутун хаётидаги мувафоқияти кўп жиҳатдан касбнинг қанчалик тўғри танланишига боғлиқ. [2.142].

Шу сабабли ҳам ёшларнинг касбий сифатларини жаҳон таълими талабларига мос қилиб шакллантириш ўта муҳим муаммодир. Бу муаммо ечимини топишда биз аввало шахс, яъни ҳар-бир ўқувчининг олдига қўйилган касбий тайёргарлигига қуйидагича вазифа қўйдик:

- Даставвал ҳар бир болада мавжуд бўлган лаёқат, иштиёқ ва қобилиятларни

эркин ва самарали ривожлантиришга эриша олишлик;

- ижобий (ахлоқий, масъулият, қатъият, ирода, жасорат, меҳр-мурувват ва шу кабилар) сифатларни миллий ва фуқаролик ҳис-туйғусини ҳамда миллий ғурурни ўстиришга эришиш;

- илмий дунёқараш ва эътиқод; ижтимоий эҳтиёж ва ахлоқий заруратларни чуқур тушуниш, ижтимоий ва фуқаролик бурчини англаш; ижтимоий сиёсий фаолликни тарбиялашга тайёр ҳолда бўлишга эришиш ва шу кабилар.

Демак, ўқувчиларнинг касбий сифатларини ҳар томонлама ривожланишга замин яратиш, яъни уларни касб танлашга қизиқтириш ва иштиёқ уйғотиш билан бирга уларнинг идрок этиш, фикрлаш қобилиятларини, илмий дунёқарашини кенгайтириш каби сифатларини ўстиришга ўзи севган касбга йўналтиришга тўлиқ сафарбар этмоқ лозим.

Касбга тайёргарлик-аниқ касбий фаолият доирасида иш бажаришга имкон берувчи билимлар, кўникма ва малакаларни шакллантирувчи жараён. [2.144].

Бу борада ўтмишда ота-оналар бола ёшлиқдан меҳнатга ўргатилмаса, меҳнатга қизиқиш уйғотилмаса катта бўлганда мустақил ҳаёт кечира олмаслигини, дангаса ва ишқмас бўлиб қолишини ҳис этганлар.

Болани ёшлиқ давридан меҳнатга қизиқтириш зарурлиги ҳақида ўтмишда боболаримиз қимматли фикрлар билдирганлар. Уларнинг фикрича, бола тарбиясида ота-онанинг эътиборга оладиган жиҳати ёшлигидан фойдали меҳнатга ўргатиш, кичик ёншдаёқ уни ишга одатлантириш бўлган. Боланинг тик туриб юра бошлаган вақтидан бирор иш айтиб, унинг бажарилишини кузатишган. Болага бериладиган иш аҳамиятсиз ёки катта иш бўлмасада ҳамма унинг бажаришидан хурсанд бўлишган. Боланинг бу бажарилган меҳнатидан фойдаланмасада, фаолиятни бажаришининг ўзи катта тарбиявий аҳамиятга эга бўлиши керак деб тушинилган. Бундай ишлар болада меҳнатдан қочмаслик уни севиш ва унга қизиқиш, берилиб ишлаш туйғуларини шакллантирган. «Бир кишига қирқ хунар ҳам оз» - деган мақолдан маълумки, инсон ҳаёти давомида бир эмас, бир канча касб-хунарга эга бўлиши талаб этилади.

Шу боис улар болани ёшлиқдан турли ижтимоий фойдали ва унумли ишларга жалб қилишда, энг аввало, меҳнатнинг фақат моддий жиҳатини эмас, балки тарбиявий, ахлоқий-маънавий аҳамиятини ҳисобга олганлар.

Ота-оналар болаларининг жинсий хусусиятларига хос вазифа беришни меҳнат тарбиясида асосий қоида деб билганлар. Қизлар уй-рўғгор ишларини бажаришга - кийим бичиш ва тикиш, овқат пишириш, уйни тоза-озода тутиш, кир ювиш, меҳмон келганда дастурхон ёзиш каби ишларга ўргатилган. Ўғил болалар эса рўзғорда оғир ишларни бажаришга - ўтин ёриш, ер чопиш ва бошқа юмушларга кўмаклашганлар.

Шу боис ўқувчиларга касбий тарбия асосларини сингдириш, уларда касб-хунарга мойиллиги, билим ва кўникмаларни чуқур ривожлантириш танлаб олинган касб-хунар бўйича бир ёки бир неча мутахассисликни эгаллаш имконини беради.

Асосан ўсмир ўқувчиларда касб танлаш бўйича иккиланишлар кўпроқ кузатилади. Айнан шу ёшда қайси мутахассислик эгаси бўлсам экан, деган савол уларни қийнайди. Шунда касбнинг моҳиятини англаш зарур бўлади.

Шахсни касбий шакллантиришнинг икки томони мавжуд. Шахснининг ўз индивидуал хусусиятларига боғлиқ бўлган ички томони ва муайян жамиятнинг муайян ижтимоий-иқтисодий ва тарихий шароитлари ва мақсадлари билан аниқлайдиган ташқи томонлари. Бўлажак мутахассисни касбий фаолиятга тайёрлаш ва меҳнат бозорида рақобат қила олишга тайёрлиги ва қобилиятини таъминлаш мақсадида ижтимоий етук шахсни шакллантириш, индивиднинг талаблари, қобилиятлари, руҳий жисмоний имкониатлари ҳамда ижтимоий ва ижтимоий этник омиллар таъсирини ҳисобга олган ҳолда ўқув жараёни ва ўқув

ишлаб чиқариш фаолияти доирасида дастурлаштирилади ва амалга оширилади
Мактабларда “Ким бўлсам экан?”, “Касбим фахрим”, “Киз боланинг касби унинг бахти” мавзусларида иншолар, тарихий шаҳарларга саёхатлар уюштириш, тажрибали касб эгалари билан ўқувчилар учрашувларини суҳбатлар ташкиллаштириш катта аҳамиятга эга.

Маълумки, ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришдан мақсад ўсиб келаётган ёш авлодни онгли равишда эркин танлашга тайёрлашдир. Касбга йўналтириш жараёнида ҳар-бир шахснинг индивидуал хусусиятларини, халқ хўжалиги манфаатлари нуктаи назаридан меҳнат ресурсларини тўлақонли таъминлаш зарурлигини ҳисобга олиш лозим. Касбга тўғри йўналтириш шахснинг ҳаётда ўз ўрнини топишга ёрдам беради. Ўқувчиларни мустақил меҳнат фаолиятига тайёрлаш ва уларнинг касб-хунарни ўзларининг қобилиятларига яраша тўғри танлашларига эришиш учун мактаб ўқитувчиларининг педагогик маҳорати, билим савияси, дидактик қоби- лиятлари юксак бўлиши, тўғрак ва қўшимча ёрдамчи курсларнинг юритилиши, мактабларда касб-хунар тўғрисида маърузалар ўқилиши, суҳбатлар, мунозаралар ўтказилиши. Учрашувлар, касб-хунарга оид кўргазмалар ташкил этилиши, ўқувчиларда касб танлашга қизиқиш ҳамда иштиёқни уйғотади. Мактабда ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ишлари директорнинг маънавий - ахлокий ишлар буйича муовини бошчилигида, синф раҳбари, мактаб психологи, касбга йўналтирувчи мутахассис ва фан ўқитувчилари томонидан амалга оширилади. Уларнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

1. Меҳнат фаолиятига бўлган ижобий муносабат ҳосил қилиш.
2. Касбий фаолият таркибини тушуна олиш.
3. Касб томонидан талаб этиладиган шахс хусусиятларини билиш.
4. Ўз имкониятлари ва қобилиятларини объектив баҳолай олиш.

Ўқувчиларни касб танлашга тўғри йўналтиришда қуйидаги ишларни амалга ошириш тавсия этамиз:

- мактабда ҳар-хил касб эгалари билан суҳбат ташкил этиш, улар ўз касби ҳақида тўлиқ маълумотлар бериш;
- касб юзасидан маслаҳатлар қилиш;
- илғор касб эгалари, касб фахрийлари билан учрашувлар ташкил қилиш;
- давра суҳбатлари, кечалар ташкил этилиши;
- радио, телевидения ва матбуотда ташвиқот қилиш ва бошқалар.

Мактабда касб танлаш ишига таълим ва тарбия жараёнининг энг асосий муаммолари деб қаралганда ёшларимиз ҳаётда ўзларининг муносиб ўринларини топадилар ва жамиятга фойдаси тегадиган шахслар бўлиб етишадилар.

Хулоса қилиб шуни айтишимиз керакки, ўқувчиларни касбга йўналтириш оила ва мактаб таълим-тарбия жараёнининг бутун мазмунини ташкил этади. Ўқувчиларда касбга йўналтиришдаги олдимизда турган муаммоларни бартараф қилиш йўллари ишлаб чиқиб, берилган тавсияларга тўғри амал қилган ҳолда ўқувчиларни ҳаётда ўз ўрниш топишида танлаган касбининг аҳамияти нечоғли аҳамият касб этганлигида намоён бўлади.

Адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикасининг фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й, 6-сон, 70-модда.

2. Ғозиев Э. “Касб психологияси” Тошкент, 2003 й.

3. Ж.Ҳасанбоев ва б. “Педагогика фанидан изоҳли лугат”.- Фан ва технология. Тошкент 2008 й 122. 144б.